

การขยายพันธุ์พืช (Plant Propagation)

โดย ฝ่ายเทคโนโลยีการเกษตร สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย

1. ความสำคัญ

การขยายพันธุ์พืชจัดว่ามีความสำคัญในการปลูกพืช เพราะขั้นตอนแรกของการเพาะปลูกต้องมีต้นกล้าพืชเสียก่อน การเลือกวิธีการขยายพันธุ์พืชที่เหมาะสมจะทำให้สามารถผลิตต้นกล้าได้ตามปริมาณและคุณภาพที่ต้องการ ซึ่งเป็นผลไปถึงคุณภาพหรือปริมาณของผลผลิตของพืชนั้นๆ นอกจากนี้การขยายพันธุ์พืชยังมีความสำคัญในด้านการอนุรักษ์พันธุ์พืชที่หายากหรือใกล้จะสูญพันธุ์

2. การขยายพันธุ์พืชวิธีต่างๆ

การขยายพันธุ์พืชแบ่งออกเป็น 2 แบบคือ การขยายพันธุ์แบบอาศัยเพศ ได้แก่ การขยายพันธุ์โดยใช้เมล็ด และการขยายพันธุ์แบบไม่อาศัยเพศ ได้แก่ การขยายพันธุ์โดยใช้ส่วนต่างๆ ของต้นพืช เช่น การปักชำ การตอนกิ่ง การติดตา การต่อกิ่ง รวมถึงการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ

2.1. การขยายพันธุ์พืชแบบอาศัยเพศ

การเพาะเมล็ด (seeding)

การขยายพันธุ์พืชแบบอาศัยเพศ เป็นการขยายพันธุ์โดยใช้ส่วนของเมล็ดที่เกิดจากการผสมเกสรระหว่างเกสรเพศผู้และเกสรเพศเมียโดยนำมาเพาะในวัสดุเพาะ เช่น ทรายหยาบ แกลบดำ ปุ๋ยคอก และดินในอัตราส่วน 1 : 1 : 1 : 0.5 โดยปริมาตร วิธีการเพาะให้กดเมล็ดด้วยนิ้วมือลึกประมาณ 2-3 เท่าของขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางเมล็ด ดูแลรดน้ำให้วัสดุมีความชื้นพอเหมาะ ระวังอย่าให้แฉะ

การเพาะเมล็ด

ต้นกล้าเริ่มงอก

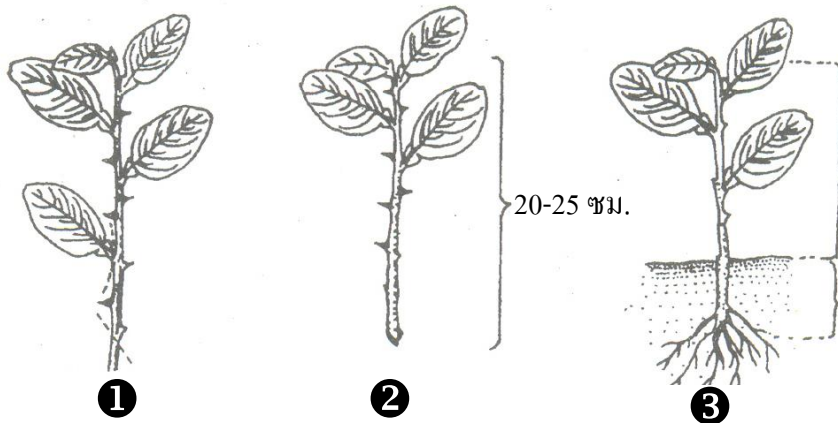
ต้นกล้าพร้อมลงปลูก

2.2 การขยายพันธุ์แบบไม่อาศัยเพศ

การขยายพันธุ์แบบไม่อาศัยเพศ หมายถึง การขยายพันธุ์พืชด้วยการใช้ส่วนต่างๆ ของพืช ได้แก่ ราก ลำต้น ใบ โดยส่วนต่างๆ ของพืชเหล่านี้สามารถเกิดราก และเจริญเติบโตเป็นต้นพืชได้ การขยายพันธุ์แบบไม่อาศัยเพศ เช่น การปักชำกิ่ง การตอนกิ่ง การติดตา การทาบกิ่ง เป็นต้น

การปักชำกิ่ง (Stem Cutting)

1. เลือกใช้กิ่งชนิดกิ่งแก่กิ่งอ่อนลักษณะสีเขียวปนน้ำตาล ความยาวประมาณ 25-30 เซนติเมตร ตัดส่วนโคนกิ่งได้ข้อห่าง 1 เซนติเมตร เป็นรูปปากฉลามเอียงทำมุม 45 องศา
2. แล้วนำมาจุ่มในสารละลายเร่งการเกิดราก ผึ่งให้แห้งเล็กน้อย นำกิ่งไปปักในถุงขี้เถ้ากลบให้กิ่งเอียงทำมุม 30 องศา จากแนวตั้งฉาก
3. ประมาณ 20-30 วัน กิ่งปักชำมีการเกิดราก จากนั้นนำไปย้ายเลี้ยงในดินผสมบรรจุในถุงดำ ประมาณ 1-2 เดือน จนกิ่งปักชำมีการแตกใบใหม่ออกมา แล้วจึงนำลงปลูกในแปลง

การปักชำกิ่ง

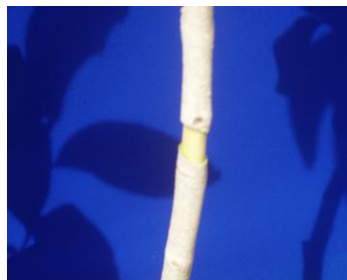
การเกิดรากของกิ่งปักชำ

การตอนกิ่ง (Layering)

เป็นการทำให้กิ่งพืชเกิดใหม่ในขณะที่ยังอยู่บนต้นแม่ ข้อดีคือมีอาหารจากต้นแม่มาเลี้ยงในช่วงที่รอให้เกิดราก นิยมทำในฤดูฝน โดยเลือกตอนกิ่งที่แข็งแรงสมบูรณ์ มักนิยมใช้กิ่งที่ตั้งตรง เพราะออกรากง่ายกว่ากิ่งที่อยู่ในแนวนอน ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางตั้งแต่ 0.5 ซม. ขึ้นไป มีวิธีการดังนี้

1. **การเลือกกิ่ง** เลือกกิ่งตอนที่มีความสมบูรณ์ ไม่อ่อนหรือแก่เกินไป ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางกิ่งตั้งแต่ 0.5 เซนติเมตรขึ้นไป มักใช้กิ่งตั้งตรงมากกว่ากิ่งที่อยู่ในแนวนอน เช่น กิ่งกระโถง เพราะมีการเกิดรากดีกว่า
2. **การควั่นกิ่ง** เพื่อให้เกิดการสะสมอาหารบริเวณตอนบนของรอยควั่น ความยาวแผลที่ควั่นกิ่งประมาณ 1 นิ้ว จากนั้นใช้มีดขูดเนื้อเยื่อด้านนอกออก
3. **การใช้สารเร่งราก** นำเซราดิคซ์ (IBA ความเข้มข้น 3,000 ppm) ละลายด้วยน้ำ ใช้พู่กันทาบริเวณรอยแผลด้านบน ทิ้งให้แห้งพอสมควร
4. **การหุ้มกิ่งตอน** ใช้ขุยมะพร้าวเป็นตุ้มตอน โดยนำมาแช่น้ำแล้วบีบพอสมควร บรรจุใส่ถุงพลาสติกขนาดประมาณ 2 x 4 นิ้ว แล้วนำไปหุ้มกิ่งตอน
5. **การดูแลรักษากิ่งตอนขณะออกราก** ต้องรักษาความชื้นให้เหมาะสม ถ้าเป็นช่วงหน้าแล้งต้องมีการให้น้ำตุ้มตอนเพิ่มขึ้น หลังจากตอนประมาณ 1-2 เดือน ตัดกิ่งตอนลงถุง และเลี้ยงไว้ในโรงเรือนเพาะชำประมาณ 1-2 เดือน แล้วจึงนำไปปลูกลงแปลงได้

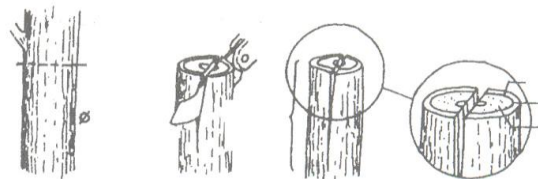

การต่อกิ่งแบบเสียบยอด (Cleft Grafting)

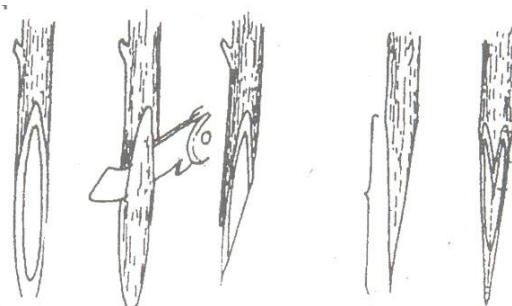
การต่อกิ่ง คือ การนำกิ่งพันธุ์ดีมาต่อบนต้นตอ มักใช้สำหรับการเปลี่ยนพันธุ์พืชมากกว่าการ

ขยายพันธุ์ นิยมใช้แพร่หลายและได้ผลดีกับทั้งไม้ผลและไม้ประดับ เช่น มะม่วง ขนุน เฟื่องฟ้า ชบา โกศ เป็นต้น ปัจจัยสำคัญที่สุดในการต่อกิ่งคือ ต้นตอและต้นพันธุ์ดีเมื่อต่อแล้ว เนื้อเยื่อเจริญของต้นตอและกิ่งพันธุ์ดีต้องเชื่อมต่อกันได้ สามารถเจริญเติบโต ออกดอก และติดผลได้

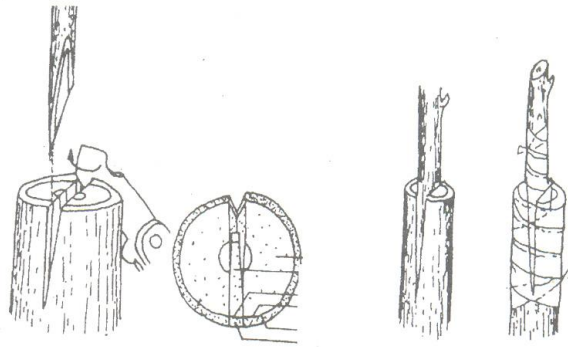

1. การเตรียมต้นตอ เลือกต้นตอขนาดใกล้เคียงกับกิ่งพันธุ์ดี ตัดต้นตอบริเวณที่ไม่มีข้อหรือตาให้เป็นมุมฉาก ผ่าต้นตอตามยาวให้ลึกประมาณ 1-2 นิ้ว แล้วแต่ขนาดของกิ่ง

2. การเตรียมกิ่งพันธุ์ดี เลือกกิ่งพันธุ์ดีให้มีขนาดใกล้เคียงกับต้นตอ เหมือนโคนกิ่งพันธุ์ดีให้เฉียงลงทั้งสองข้างเป็นรูปลิ้มยาวประมาณ 1-1/2 นิ้ว

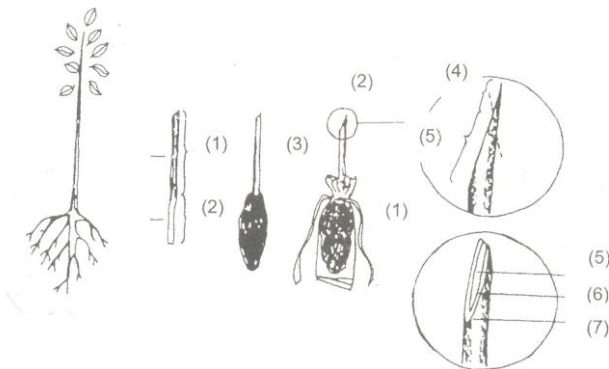

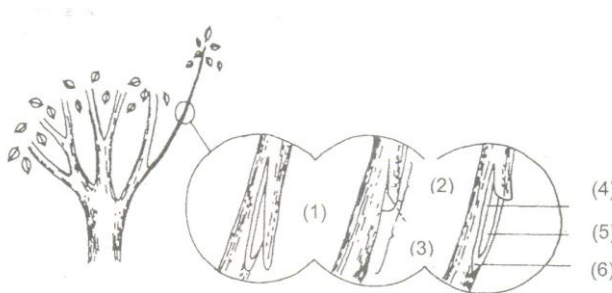
3. การเสียบกิ่งพันธุ์ติดต้นตอ เหยยรอยผ่านต้นตอโดยใช้ใบมีดสอดเข้าไป บิดมีดให้รอยผ่าเผยออก สอดโคนกิ่งพันธุ์ดีให้แนวเนื้อเยื่อเจริญของต้นตอและกิ่งพันธุ์ดีทับกัน พันด้วยเทปพลาสติกให้แน่น

การทาบกิ่ง (Approach Grafting)

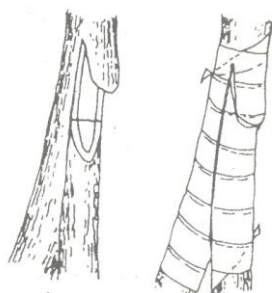
การทาบกิ่ง คือ การนำพืชสองต้นมาทำการต่อเชื่อมให้เป็นต้นเดียวกัน โดยมีเซลล์เนื้อเยื่อเป็นตัวเชื่อมติดกัน การทาบกิ่งประกอบส่วนที่เป็นต้นตอ (Stock) ทำหน้าที่เป็นระบบรากของต้นพืชใหม่ และส่วนของกิ่งพันธุ์ดี (Scion) อยู่เหนือรอยต่อ ทำหน้าที่เป็นส่วนยอดหรือกิ่งก้านลำต้นของพืชต้นใหม่

1. เลือกต้นตอขนาดใกล้เคียงกับกิ่งพันธุ์ดี
 เชื่อมกิ่งต้นตอให้เป็นปากกลามยาวประมาณ 2 นิ้ว แล้วเลือนปลายเป็นรูปลิ้ม

2. เลือกกิ่งพันธุ์ดีให้ขนาดใกล้เคียงกับต้นตอ
 เชื่อมกิ่งพันธุ์ดีให้เข้าไปในเนื้อไม้เฉียงขึ้นไปยาวประมาณ 2 นิ้ว ตัดส่วนปลายของเปลือกไม้ที่เลือนไว้เหลือประมาณ 1/2 นิ้ว

3. นำต้นตอประกบเข้ากับกิ่งพันธุ์ดี จัดให้แนวเนื้อเยื่อเจริญสัมผัสกันมากที่สุด แล้วพันด้วยเทปพลาสติกให้แน่น